

Registrering af jagten på Værnengene 1928-1990

HANS MELTOFTE

(With a summary in English: Hunting registration on Værnengene, West Jutland, 1928-1990)

Skov- og Naturstyrelsens forskningsrapport nr 7 fra naturreservaterne

Indledning

Værnengene inderst på Tipperhalvøen i sydenden af Ringkøbing Fjord har i mange år været kendt som et sted, hvor der foregår en meget intensiv kystfuglejagt. Da denne jagt i meget høj grad foregår langs grænsen til Tipper-reservatet, der afgrænser Værnengene mod nord, har observatørene på Tippetnes feltstation siden reservatets oprettelse i 1928 foretaget en del registreringer af jagten på naboarealet. I årene 1928-35 blev der ført en særlig "jagtjournal" med optegnelser over antal jægere og skud registreret på Værnengene. Ved en reorganisering af arbejdet på reservatet i 1972 blev også denne registrering sat i system med standardiserede skudtællinger, optællinger af biler for forskellige steder på Værnengene, skudte og anskudte fugle på reservatet m.v. Siden 1979 er der endvidere gennemført midtmånedlige vandfugletællinger på Værnengene som led i styrelsens overvågning af Ramsar- og EF-fuglebeskyttelsesområdet Ringkøbing Fjord.

Jagten på Værnengene foregår langt overvejende ved at jægerne morgen og aften sidder i skjul på gode steder omkring Værnsande, langs hegnet til Tipper-reservatet og ud mod Nymindestrømmen.

Hertil kommer lidt "trampejagt" efter bekkasiner m.v. Jagten blev indtil 1982 udlejet dels på årskort delt på dagkort (1979-82 dog kun uge- og årskort), men herefter er der kun blevet udstedt måneds- og årskort.

Nærværende bearbejdning er udført for Skov- og Naturstyrelsen på kontrakt med Zoologisk Museum, Københavns Universitet. Styrelsens projektansvarlige var Pelle Andersen-Harild, Søren Eis og Palle Uhd Jepsen. Yderligere har Ole Thorup og Jesper Madsen foretaget en kritisk gennemlæsning af manuskriptet. Kaj Kamp har foretaget de statistiske tests, og Henrik Knudsen har udtaget en stor del af observationsmaterialet.

Materiale og metode

Skudtællinger

Allerede i årene 1928-31 udførtes der skudtællinger ved andejagtens start, og hørte skud noteredes mere usystematisk til og med 1932. I 1972 begyndte tællingerne først efter jagtstarten, men i september, oktober og begyndelsen af november taltes skud i 2-3 timer omkring solopgang hver lørdag morgen. I årene 1973-83 taltes skud i tre timer

omkring solopgang ved starten på vadefuglejagten 1. august og ved andejagtstarten den 16. august. Herudover gennemførtes i disse år ialt 15 morgentællinger i løbet af sæsonen. Fra 1984 taltes igen mere regelmæssigt, og siden 1985 efter et fastlagt program med 11 årlige tællinger fordelt på morgener og aftener, hverdage og helligdage i hele sæsonen.

Under skudtællingerne er alle hørte skud – registreret af én person fra ét punkt – noteret i særlige skemaer med opdeling i femminutersperioder. Vejrforhold m.v. er også noteret. Som regel er der talt fra HeImbankehuset nær grænsen til den vestlige del af Værnengene. Området hvorfra der kan høres skud varierer meget i relation til vejrforholdene, især vindretning og -styrke. Under "normale" forhold må det antages, at de fleste skud fra den nordlige del af Værnengene er registreret, men under stærk vind fra vestlige retninger indskrænkes området fra øst. I særlige tilfælde, med helt stille vejr, har praktisk taget alle skud fra Værnengene og Nymindestrømmen kunnet høres, ligesom der har kunnet høres skud fra grundene i fjorden og endog fra kysten på østsiden af fjorden (se yderligere nedenfor).

Optælling af biler m.v. langs vejene på Værnengene

Siden 1972 har observatørerne på Tipperne regelmæssigt – men usystematisk – noteret antallet af parkerede biler og cykler langs vejene på Værnengene. Dette er som regel gjort under passage til og fra reservatet i morgen- og aften timerne, hvor der er flest jægere ude. Ved en del tilfælde er hele området på og omkring Værnengene dækket. Resultaterne er indført i særlige skemaer med opdeling på de mest benyttede parkeringssteder. Ialt er der noteret 752 tællinger af biler, hvoraf en del er foretaget i løbet af samme morgen eller aften, hvorfor kun den mest repræsentative – dvs. det største antal – er brugt i nærværende analyse. Optællingerne af cykler er her udeladt, idet mange jægere har en cykel med bilen, så de kan cykle længere ud, end det er tilladt at køre bil.

Skudte og anskudte fugle

Under observatørernes rutinemæssige fugletællinger og øvrige ture rundt på reservatet er der ofte noteret fund og jagttagelser af skudte og anskudte fugle. Visse år er sådanne fund noteret systematisk, mens de andre år er noteret meget ufuldstændigt. I mange tilfælde er der tillige noteret iagttagelser af direkte nedskydning af fugle på Værnengene samt fugle "på tasken" hos jægere på vej

hjem. Disse fugle indgår i det bearbejdede materiale, da de ofte ikke kan adskilles fra de øvrige notater. Gengangere af skudte og anskudte fugle er normalt ikke noget problem, idet rovdyr og rovfugle hurtigt "rydder op".

Registrering af haglnedfald på reservatet

Efter at enkelte prøver af sedimentet sydligst i Tippetesande i 1973 og -74 havde vist store tætheder af hagl, gennemførtes i 1978 en større kortlægning af hagl langs grænsen til Værnengene (Petersen & Meltofte 1979).

Fra 1986 har det været forbudt at anvende blyhagl ved jagt i de danske Ramsar-områder. Overholdelsen af dette forbud blev undersøgt de tre første sæsoner på Værnengene. Inden jagtsæsonens start blev hhv. 40, 28 og 28 plasticspande gravet ned langs grænsen til Værnet, således at spandene stod med 20 meters mellemrum på en linie 150 m fra "skudlinien" på Værnet. Da der i 13 spande placeret på engene det første år kun var ét hagl, blev alle spandene de følgende to år placeret på lavt vand i hhv. Sydøsthjørnet, i bunden af Tippetesande og i Sydvesthjørnet. Netop disse steder foregår den mest intensive "hegnsjagt" ind mod reservatet. Spandene var fyldt med fint sand, som efter hver jagtsæson blev siet og minutøst undersøgt både visuelt og med magnet for indhold af hagl.

Optællinger af vandfugle m.v. på Værnengene

Siden 1979 har optællingsprogrammerne på Tipperne inkluderet en månedlig optælling af vandfugle m.v. på alle overskuelige dele af Værnengene. Tællingerne er så vidt muligt gennemført mellem den 10. og 20. i hver måned, men er i en række tilfælde foretaget senere på måneden. Optællingerne er foretaget langs en fast rute ad offentligt tilgængelige veje, og med en række faste observationspunkter langs ruten.

Resultater

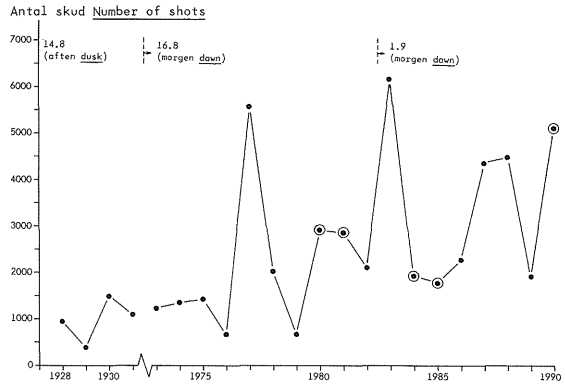
Udviklingen i jagtintensiteten på Værnengene 1928-1990

Materialet tillader ikke en nøjere beskrivelse af udviklingen af den samlede jagtintensitet på Værnengene. Dertil er der for få og usystematiske skudtællinger og anden registrering af jagten i løbet af jagtsæsonen inden systematiseringen i 1985. Skudtællingerne på andejagtstarten og antallet af biler på Værnet giver dog mulighed for en vurdering siden 1972. Hertil kommer skudtællingerne 1928-31.

AF Fig. 1 fremgår, at der ikke taltes mange flere skud ved andejagtstarten midt i 1970'erne end i

Fig. 1. Antallet af skud talt fra Tipperne ved andejagtstarten 1928-31 og 1973-90. I sidstnævnte periode dækker tallene tidsrummet fra 1 1/2 time før solopgang til 1 1/2 time efter, mens der i årene 1928-31 blev talt i ca 3 timer omkring solnedgang ved andejagtstarten den 14. august om aftenen (se Meltofte 1978). Indcirklede prikker angiver weekendmorgener.

Numbers of shots recorded at Tipperne on the first day of the duck hunting 1928-31 and 1973-90. In the latter years counts were made from 1 1/2 hrs before to 1 1/2 hrs after sunrise on 16 August 1973-82 and on 1 September 1983-90. In 1928-31 counts were made during ca 3 hrs around sunset when duck hunting began in the evening of 14 August (see Meltofte 1978). Circled dots denote weekend mornings.

1928-31. I begge perioder lå antallet i størrelsesordenen 500-1500 skud. I 1928-31 var jagtstarten den 14. august om aftenen, mens den i 1970'erne var den 16. august om morgenen.

Efter 1977 ser det imidlertid ud som om der sker en stigning i skudintensiteten på premieredagen, således at der nu tælles mellem 2000 og 6000 skud i løbet af de første tre morgentimer ved jagtstarten den 1. september (Fig. 1). Stigningen kan være påvirket af, at jagtsæsonens start fra 1983 blev ændret fra 16. august til 1. september, hvor der normalt er flere ændrer, men omvendt blev en lang række vadefuglearter fredet ved samme lejlighed (se nedenfor).

Også andre forhold kan have påvirket resultaterne. De første år forsøgte man at undgå at registrere skud fra andre steder end Værnengene. Dette gik man bort fra i 1977, hvor der oven i købet var svag østenvind, så skud kunne høres fra store dele af fjorden og de tilstødende landarealer. Således vurderede observatørerne, at et par tusinde af de registrerede skud kom fra områder uden for Værnengene. Fra 1979 ophørte jagten fra pramme og sænkekasser imidlertid næsten helt på fjorden, idet vandplanterne forsvandt og med dem hovedparten af de fugle, der rastede og fouragerede på grundene uden for reservatet. Hertil kommer, at pramjagten i Nymindestrømmen og på størstedelen af Haurvig Grund blev forbudt i forbindelse med fredningen af Ringkøbing Fjord i 1985.

Det kan således konkluderes, at en øget andel af de registrerede skud siden sidst i 1970'erne er afgivet på Værnengene. Ved andejagtstarten er der registreret signifikant flere skud i perioden 1983-90 (andejagtstart 1. september) end i 1973-82 (start

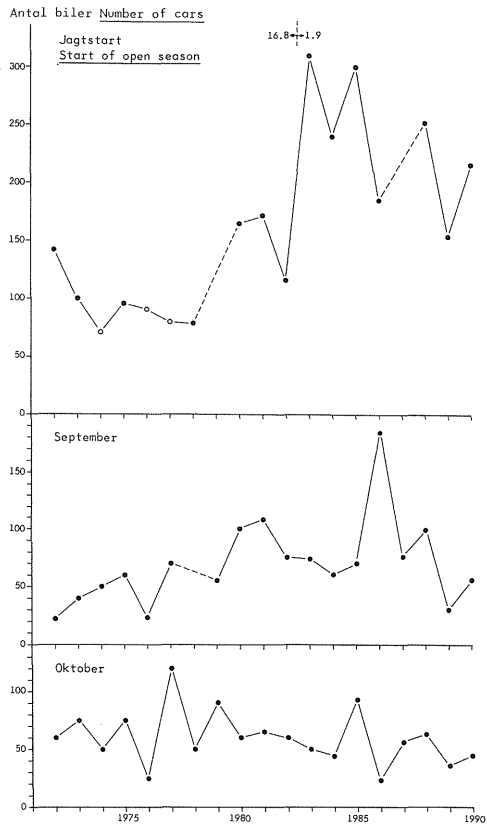

Fig. 2. Antal biler talt på hele Værnet ved andejagtstarten 1972-90 samt maksimumtallet ved Nordladden i september og oktober de samme år. Kun år med mindst fem tællinger er medtaget. Hvor tallet kun er opgivet for hele Værnet (eller for Nordladden ved jagtstarten) er antallet omregnet ud fra, at i gennemsnit 72% af bilerne står ved Nordladden. Åbne cirkler ved jagtstarten angiver år, hvor der kun er tal fra vadefuglejagtstarten den 1. august. *Numbers of cars counted on Værnengene on the opening day of the duck hunting in 1972-90 together with maximum numbers counted at Nordladden in September and October during the same years.*

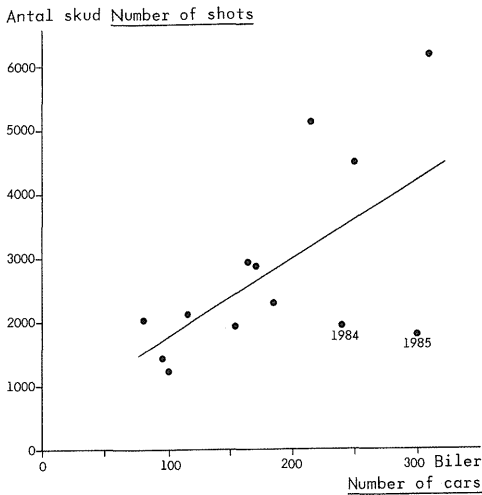

Fig. 3. Sammenhængen mellem antal biler talt på hele Værnet og antal skud talt på tre timer omkring solopgang ved andejagtstarten 1973-90. Regressionslinien er indlagt.

Relationship between the number of cars present and the number of shots counted during 3 hrs around sunrise at the start of the duck hunting on Værnengene 1973-90.

16. august) (to-sidet t-test: middelværdi 3512 hhv. 1881; $P < 0,05$), men kun når de ca 2000 "fjerne" skud i 1977 fraregnes. For hele perioden 1973-90 er den stigende tendens signifikant (lineær regression, $P < 0,05$), men det er ikke tilfældet for de to delperioder taget hver for sig. Skudintensiteten på premieremorgenerne er nu så høj, at der visse år kan tælles flere skud i løbet af de tre første timer, end der i gennemsnit blev talt fra reservatet i løbet af en hel jagtsæson i årene 1928-32 (Meltofte 1978). Dengang registreredes mellem 3950 og 6950 skud pr år.

Stigningen i jagtintensiteten bekræftes af tællingerne af biler på Værnet (Fig. 2). Stigningen er særlig markant – og statistisk signifikant – for premieremorgenen (lineær regression 1972-90, $P < 0,01$), hvor der især midt i 1980'erne nogle år var omkring 300 parkerede biler langs Værnvejene. I september og oktober har tallene været mere stabile, men også for september ses der en vis – omend ikke signifikant – stigning. Her er kun anvendt maksimumtal ved Nordladen for hvert år, idet der oftest kun er talt, når der var mange biler her. Af 28 tællinger på hele Værnet fremgår, at i gennemsnit 72% af bilerne står ved Nordladen.

Stikprøvetællinger af antallet af jægere i 93 biler fordelt på fire dage i september og oktober 1988 gav i gennemsnit 1,76 jægere pr bil. Hertil skal

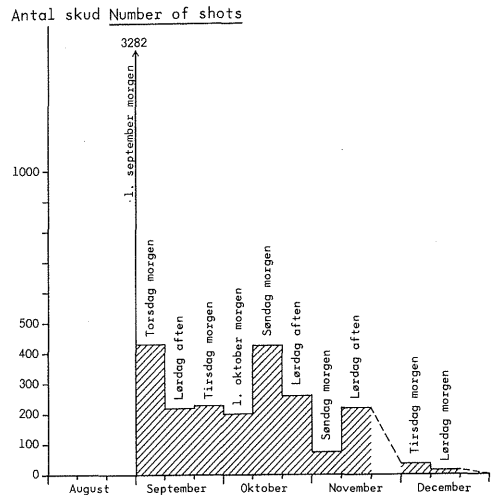

Fig. 4. Det gennemsnitlige antal skud optalt ved 11 faste tælleterminer i jagtsæsonerne 1983-90. Ved hver tælling er der talt fra 1½ time før til 1½ time efter solopgang eller solnedgang. De afvigende resultater af tællingerne søndag morgen med. oktober og søndag morgen pri. november skyldes formentlig det begrænsede materiale. *Average numbers of shots counted during 3 hrs around sunrise or sunset on 11 fixed days during the open season 1983-90.*

lægges 10-15% jægere, som kom til fods eller på cykel fra den nærmeste omegn eller fra hytterne på Værnet. Antallet var meget ens de fire dage, hvilket betyder, at der i de fleste år kunne være op til 200 jægere på Værnet samtidig i september-oktober, og at der ved jagtstarten i 1980'erne har været mellem 300 og 600 mand ude, visse år endnu flere.

Der er en god sammenhæng mellem de registrerede skud og antallet af biler på premieremorgenerne (Fig. 3; lineær regression, $P < 0,05$). Kun 1984 og -85 falder – uvisst af hvilken grund – uden for mønsteret. At tallene følges ad er så meget mere bemærkelsesværdigt, fordi muligheden for at registrere skud er temmelig vindafhængig. Resultaterne bekræfter, at skudtællinger er et rimeligt mål for jagtintensiteten i et område (Madsen et al. 1992a, 1992b).

Jagtintensiteten i løbet af sæsonen og fordeling på ugedage

Registreringerne af såvel skud (Fig. 4) som biler (Fig. 5) viser som forventet, at jagten er mest intensiv i september og oktober, hvorefter den aftager i løbet af november-december. Skudtællingerne 1983-90 og biltællingerne 1972-82 antyder desuden, at jagten er mere intensiv i oktober end i september, hvilket er i overensstemmelse med

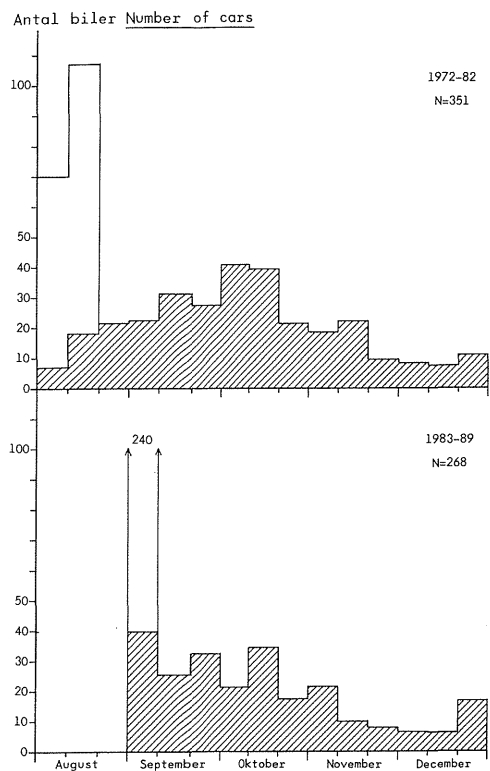

Fig. 5. Antal biler optalt ved Nordladden i løbet af jagtsæsonerne 1972-82 og 1983-89. Åbne søjler viser det gennemsnitlige antal om morgenen ved vadefuglejagtstarten 1. august og andejagtstarten 16. august 1972-82 og ved vandfuglejagtstarten 1. september 1983-89. Skraverede søjler viser gennemsnittet af tællinger morgen og aften i de enkelte ti-dagesperioder. *Average numbers of cars counted per 10-day period on Værnengene (Nordladden) during the open season 1972-82 and 1983-89, respectively. A bias towards days with many cars is probable. Open columns denote premier mornings.*

Dansk Ornitologisk Forenings "landsdækkende" skudtællinger på weekendaftener i september, oktober og november (Meltofte & Nielsen 1989, 1991). Dette hænger formentlig sammen med forekomsten af Gråænder og Kortnæbbede Gæs, og måske også med vejret, som ofte er mere "snusket" (bedre jagtvej) i oktober.

Tællingernes fordeling på ugedage er tilsyneladende mindre betydningsfuld (Fig. 6). Baseret på antallet af biler ved Nordladden synes jagten i weekender kun at være lidt mere intensiv end på andre ugedage. Dog må det her igen tages i betragtning, at der oftest kun er talt biler, når der var relativt mange. Tællingerne er imidlertid meget ligeligt fordelt på ugens dage bortset fra lørdag mor-

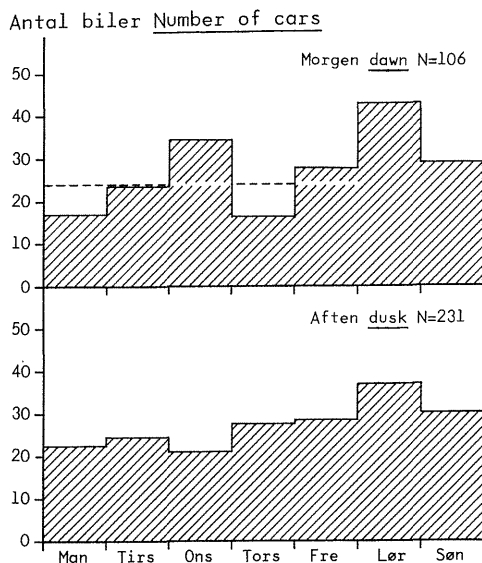

Fig. 6. Antal biler morgen og aften ved Nordladden fordelt på ugedage. Tællinger mellem 16. august og 10. november er medtaget for årene 1972-89, dog undtagen selve andejagtpremieren. Den uregelmæssige fordeling på hverdagsmorgener skyldes først og fremmest det relativt begrænsede antal morgentællinger, hvorfor gennemsnittet for alle hverdage er vist stipleet.

Numbers of cars during morning (morgen) and evening (aften) on Værnengene (Nordladden) distributed on weekdays. See text for Fig. 5. Premier mornings are excluded.

gen, hvor der er særligt mange, og hvor der altså også er mange jægere ude. I Nibe Bredning i Limfjorden og ved Ulfshale-Nyord fandt Madsen et al. (1992a, 1992b) en lidt større forskel mellem hverdage og weekender.

De senere års systematiske tællinger viser, at der kan tælles i størrelsesordenen 200 skud under tre timers morgen- eller aftenjagt i september og oktober, omkring det halve i november og ca 25 i december (Fig. 4). Antages det, at ca 80% af skudene fra Værnet høres under en tælling, og at 2/3 af jagten foregår morgen og aften (se Madsen et al. 1992b), bliver der affyret i størrelsesordenen 60-70 000 patroner om året på Værnengene.

Bestemmelsen om, at morgenjagten tidligst må starte halvanden time før solopgang og aftenjagten senest skal stoppe halvanden time efter solnedgang, overtrædes kun i beskedent omfang. Dog må aftenjagten i november og december ikke fortsætte mere end en time efter solnedgang, og ligesom i resten af landet respekteres dette stort set ikke på Værnet (Jakobsen 1988, Meltofte & Nielsen 1989, Madsen et al. 1992).

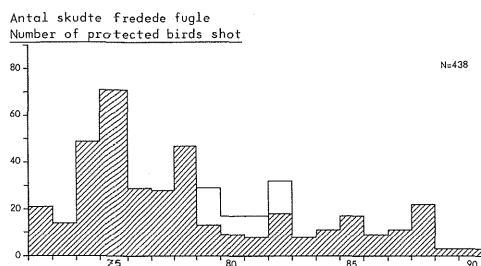

Fig. 7. Antallet af fundne og sete skudte og anskudte fredede fugle på Tipperne og Værnengene 1972-90. De åbne søjler 1979-82 angiver arter, der var privat fredede på Værnengene i disse år. Se teksten for yderligere forklaring.

Numbers of shot and crippled individuals of protected species recorded on Tipperne and Værnengene 1972-90. Open columns 1979-82 denote species unofficially protected in the area.

Fund af skudte og anskudte samt fredede fugle

Da det ofte ikke er angivet i reservatets jagtjournal, om angivne skudte og anskudte fugle er fundet/set under tællingerne på reservatet, eller om de er set blive skudt eller anskudt, kan materialet ikke anvendes direkte. Det har tillige varieret stærkt, i hvilket omfang observatørerne har noteret sådanne fund og iagttagelser. Med disse forbehold viser materialet dog klart, at der er sket en betydelig reduktion i antallet af skudte og anskudte fugle, der lander på reservatet. Dette hænger givetvis sammen med, at der i 1979 blev indført en jagtfri zone på 50-100 m langs hegnet til reservatet, således at færre af de skudte fugle falder inde på reservatet.

Antallet af noterede skudte fugle er faldet fra normalt 100-150 om året (min. 55, max. 357) i perioden 1972-81 til mellem 20 og 50 siden (min. 17, max. 57). Tilsvarende er antallet af noterede anskudte fugle faldet fra omkring 100 om året (min. 26, max. 197) i perioden 1972-80 til mellem 20 og 60 siden (min. 13, max. 62). Hvorfor nedgangen først skete 2-3 år efter etableringen af den jagtfri zone, er uklart.

Antallet af registrerede skudte og anskudte fredede fugle er også faldet (Fig. 7). De skudte fredede arter er langt overvejende vadefugle, men der er også mange Gravænder, svaner, rovfugle, Fiskehejrer og temer, og desuden jagtbare arter skudt uden for jagttiden. Også enkelte Stære, Mosehornugler og Engpipere m.v. er blevet nedlagt (se også Madsen 1978 samt senere årsrapporter fra Tipperreservatet).

Ud af sammenlagt 3079 noterede skudte og anskudte fugle 1972-90 var 438 eller 14% fredede. Da observatørerne formentlig i højere grad har no-

teret fund af fredede end ikke-fredede fugle, svarer dette meget godt til, at en mindre undersøgelse bl.a. på Værnet i 1978 viste, at 7,9% af jægnernes skud blev affyret mod fredede fugle (Meltofte 1978).

Det forholdsvise antal af skudte fredede fugle er dog ikke faldet. Ud af 555 skudte og anskudte fugle registreret siden jagtlovsændringen i 1982 var de 84 eller 15% fredede. Med mindre observatørerne siden 1982 yderligere har indskrænket registreringen af fund af jagtbare arter i forhold til fredede, er jagtmoralen på Værnet altså ikke forbedret. Det er bemærkelsesværdigt, fordi der efter fredningen af en lang række vadefuglearter i 1983 skulle være væsentligt færre forvekslingsmuligheder mellem fredede og ikke-fredede vadefuglearter. Men omvendt er der jo samtidig kommet flere fredede arter at skyde på.

Anvendelse af blyhagl på Værnet

Efter forbudet mod anvendelse af blyhagl i alle vore Ramsar-områder fra 1986 blev overholdelsen af dette forbud undersøgt i jagtsæsonerne 1986-88 ved at opsamle nedfaldne hagl i nedgravede spande langs reservatgrænsen. Resultatet heraf blev sammenlagt hhv. 15, 19 og 34 hagl de tre år. Af disse var kun tre hagl det sidste år af jern. Resten var ulovlige blyhagl, hvoraf enkelte var nikkelloste. To af jernhaglne var af samme størrelse og lå i samme spand, og stammer derfor muligvis fra samme skud. De 65 blyhagl repræsenterer mindst 55 forskellige skud. Det ser altså ud til, at omkring 96% af de anvendte patroner på Værnengene i jagtsæsonerne 1986-88 var ulovlige blyhaglpatroner.

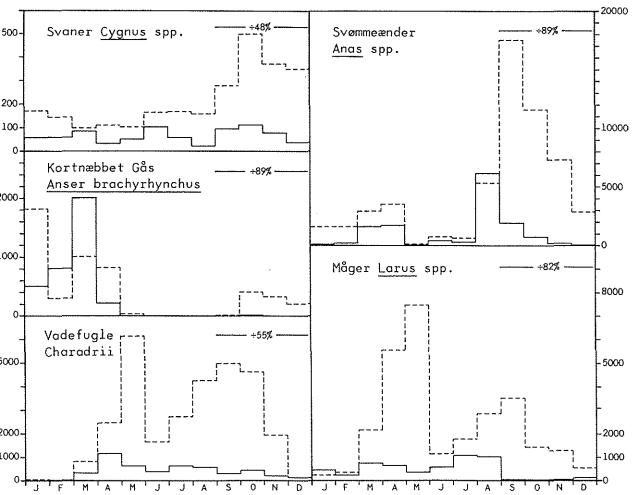
Beregnet ud fra spandenes diameter varierede tæthederne af nedfaldne hagl i de tre områder og år mellem 3,5 og 14,6 pr m². Ved en tidligere undersøgelse af de akkumulerede hagltætheder i sedimentet i de samme områder konstateredes mellem 88 og 184 hagl pr m² (Petersen & Meltofte 1979).

Vandfuglenes reaktion på jagten

Det er en kendt sag, at især de jagtbare vandfuglearter i høj grad undgår områder med intensiv jagt (Meltofte 1982 m.fl.). Dette gælder i høj grad også for Værnengene. I Fig. 8 er resultaterne af de midtmånedlige vandfugletællinger 1979-89 sammenholdt med de tilsvarende tællinger fra Tipperne. Antages det, at den antalsmæssige fordeling mellem Værnengene og Tipperne om foråret repræsenterer den relative betydning af de to områder også om efteråret, så viser tællingerne, at fuglenes udnyttelse af Værnengene i jagttiden reduceres

Fig. 8. Antal individer på Værnengene af udvalgte grupper af vandfugle (fuldt optrukket linie) sammenlignet med antallet på Tipperreservatet (stiplet). Både på Værnengene og på Tipperne er tallene fra tællinger midt på måneden. Af hensyn til ensartetheden er tal fra Værnengene i august 1979-82 udeladt, idet der først herefter var jagtfred i hele denne måned. Procenterne angiver "reduktionen" i fuglenes forekomst på Værnengene i jagtsæsonen i forhold til forekomsterne på Tipperne (se yderligere i teksten).

Average numbers of waterfowl counted each mid-month on Værnengene (full line) and Tipperne (hatched). The given percentages denote the "reduction" in waterfowl numbers on Værnengene during the open season as compared to numbers "expected" from the counts on the protected reserve Tipperne.

med 80-90% for de mest jagede fuglegrupper (svømmeænder og måger samt Kortnæbbet Gås), og med omkring 50% for svaner og vadefugle. Man kan indvende, at fuglene netop er trængt sammen på Tipperne i jagtsæsonen, og at den reelle reduktion derfor er mindre. Men det forandrer intet ved, at fuglene forhindres i at udnytte en stor del af Tipperhalvøens fourageringsmuligheder om efteråret.

De vandfugle, der opholder sig på Værnengene i jagtsæsonen, findes næsten udelukkende ude på vandarealet i Værnsande, hvor der ikke drives jagt. Engene er praktisk taget uden vandfugle i jagtsæsonen, når bortses fra et mindre antal bekkasiner og andre arter, der lever spredt og skjult og er langt mindre følsomme over for jagt end flokfuglene.

Ifølge undersøgelser på Skallingen og andre forlandsområder i Vadehavet medfører jagten også, at fuglenes udnyttelse af området til natfouragering mindskes i betydelig grad (Jakobsen 1988, K. Laursen & J. Frikke pers. medd.).

Diskussion

I 1980'erne købte omkring 800-1000 jægere hvert år kort til Værnengene. Der eksisterer ingen statistik over disse jægers udbytte af jagten her, men en mindre undersøgelse i 1978 viste, at der blev aflyret 10-63 skud pr nedlagt fugl ved hegnene til Tipperne (Meltøfte 1978). Effektiviteten er sandsynligvis højere i den øvrige del af området og på dage med mindre intensiv jagt end i den pågældende undersøgelse, så de estimerede 60-70000 skud sva-

rer formentlig til et samlet udbytte på i størrelsesordenen 5-10000 fugle pr år. Hertil kommer et næsten lige så stort antal anskudte og forsvundne fugle (Meltøfte l.c.). (Den her fundne skudeffektivitet er væsentligt ringere end konstateret i andre vådområder (se f.eks. Madsen et al. 1992b og Jakobsen manus), hvilket givetvis skyldes de meget lange skudafstande, der praktiseres på Værnengene. Desuden betyder den udbredte rørbevoksning, at skudte og anskudte fugle kan være meget vanskelige at finde.)

Den meget intensive jagt på Værnengene er først og fremmest muliggjort af naboskabet til Tipperreservatet. Det illustreres ikke mindst af koncentrationen af jægere i den nordligste del af området, dvs. langs grænsen til det fuglerige og jagt-frie reservat.

Det høje jagttryk medfører, at Værnengene som en vigtig og naturfredet del af Ramsar- og EF-fuglebeskyttelsesområdet Ringkøbing Fjord om efteråret har stærkt reduceret værdi som raste- og fourageringsområde for de trækkende vandfuglebestande. Det strider mod intentionerne i de internationale aftaler.

Man kan have forskellige holdninger til dette:

1) Ramsar- og EF-fuglebeskyttelsesområdet Ringkøbing Fjord rummer to store jagt-frie kerneområder hhv. på Tipperne/Haurvig Grund og på Klægbanen/Stauning Grund. Derfor må man acceptere, at Værnengene udnyttes intensivt til jagt, til glæde og rekreation for et meget stort antal jægere, som måske vil have svært ved at opnå jagtret på andre landarealer.

2) Jagten på Værnengene er alt for voldsom. Den forringer i meget høj grad vandfuglenes muligheder for at udnytte området. Jagten på Værnet er til lige af en så ringe etisk standard (mange anskydninger, beskydning af fredede fugle og brug af ulovlige blyhagpatroner), at den er en stærk belastning for jægerens omdømme i befolkningen. Derfor må jagten på Værnengene bringes ned på hvad området med rimelighed kan bære.

3) Værnengene er en så vigtig del af Ramsar- og EF-fuglebeskyttelsesområdet Ringkøbing Fjord, at vandfuglenes muligheder for at raste og fouragere i området må prioriteres højere end jagtinteresserne. Ikke mindst de store mængder af Kortnæbbede Gæs, der raster i Vestjylland om efteråret, må her sikres et fourageringsområde, hvor de ikke gør skade på nysåede vinterafgrøder. Her er Værnengene en oplagt alternativ rasteplads til Vest Stadil Fjord og Fiil Sø, hvor der er problemer med gæssene, hvilket i flere år har ført til, at de er blevet drevet videre til Holland inden de naturligt ville være trukket bort (Madsen 1987). Derfor må Værnengene fredes som en naturlig del af Tipperreservatet, der i dag kun dækker den yderste tredjedel af halvøen.

Ud fra de tre forskellige holdninger vil man naturligvis nå til forskellige forvaltningsmæssige løsninger. På basis af holdning 1) må man i det mindste sikre et bedre opsyn med jægerne, således at ulovlighederne begrænses.

Hvis udgangspunktet er holdning 2), foreligger der en række mulige metoder til en bedre regulering af jagten i området. Efter amerikansk forbillede kan man udpege f.eks. 30 poster i terrænet og lade én jæger pr dag få adgang til hver post efter et vist system. Herved kan man fordele jagten på en sådan måde, at fuglene sikres muligheder for at opholde sig i området, og den enkelte jæger samtidig sikres en kvalitativt langt bedre jagt. En anden mulighed er at indføre et stop for al jagt i området efter kl. 10 om formiddagen, således at fuglene kan udnytte fourageringsmulighederne uforstyrret resten af dagen, og således at aftenjagten ikke forhindrer fuglene i at trække ind i området på natfouragering. Ideelt kan de to metoder kombineres.

En ordning med 30 poster vil give 3660 jagtdage i området pr år. Disse kan fordeles mellem lige så mange jægere, eller med flere jagtdage pr mand i alle mulige kombinationer. Såfremt de nuværende jægere skal tilgodeses, kan der blive 4-5 jagtdage i gennemsnit pr mand.

På grundlag af holdning 3) kan man lukke om-

rådet helt for jagt eller, knap så radikalt, f.eks. flytte "jagtgrænsen" mod syd til Storelo. Herved kan fuglene sikres fred i langt de vigtigste områder på Værnengene og store dele af Værnsande.

Der skal ikke her tages stilling til, hvilke forvaltningsmæssige værktøjer, der bør anvendes. Det skal blot nævnes, at de foreslåede tiltag kan gennemføres enten af ejerne selv, ved en revideret fredning efter Naturbeskyttelsesloven, ved hjælp af en vildtreservatbekendtgørelse fra Miljøministeren, eller ved en statslig erhvervelse af området med hjemmel i Naturbeskyttelsesloven.

Nedenfor refereres resultaterne af to alternative ordninger, som desværre har vist sig ikke at forbedre vandfuglenes muligheder væsentligt.

Jagtfrie ugedage

Siden 1991 har der ved en privat ordning været indført tre jagtfrie dage om ugen, så der kun må drives jagt på Værnengene fredag, lørdag, søndag og mandag. Dette har reduceret antallet af jægere der køber kort til området med op mod 20% (M. Klynge pers. medd.). Men intensive vandfugle- og skudtællinger i 1991 viste kun en ringe ændring i fuglenes adfærd (Thalund manus). Gæssenes udnyttelse af Værnengene ændredes ikke nævneværdigt, mens antallet af dagrastende ænder i Værnsande i september-oktober steg til oftest 4-800 (max. 956) i løbet af de tre jagtfrie dage for atter at falde med 50-60% allerede på den første jagtdag. Til sammenligning rastede der 10-13 000 ænder på Tipperreservatet i samme periode (max. 15 400).

Antallet af ænder, der udnytter Værnengene til natfouragering, er ukendt. Men vurderet ud fra jægerens skud til indtrækkende ænder havde de tre jagtfrie ugedage den samme effekt som tidligere er konstateret på Skallingen (Jakobsen 1988): På de jagtfrie dage begynder ænderne at flyve ind fra Tipperreservatet for at natfouragere på Værnet, hvorefter de udsættes for intensiv beskydning den første jagtdag. Anden jagtdag er indflyvningen (målt ved antallet af skud) allerede halveret, og 4. dag er antallet af skud til indflyvende ænder nede på en femtedel. I løbet af de fire jagtdage flyver ænderne tillige senere og senere ind til fouragering på Værnengene, igen på samme måde, som det blev konstateret på Skallingen.

Antallet af skud affyret i den mest intensive time efter solnedgang var 100-200 i september og 250-400 i oktober og første halvdel af november (Thalund manus). Det er mere end det gennemsnit, der blev talt i 1980erne (Fig. 4), når det tages i betragtning, at der da blev talt i tre timer omkring solnedgang. Det kunne tyde på, at jægerne som følge

Hvert år affyres 60-70000 skud af 800-1000 jægere på Værnengene. Det giver et samlet udbytte på 5-10000 fugle, foruden et næsten lige så stort antal, der anskydes eller mistes. Foto: Erik Thomsen, Biofoto.

af de tre jagtfrie ugedage havde bedre jagtmuligheder på de fire jagtdage, end de tidligere havde med uafbrudt jagt i området. Dette bør undersøges nærmere, når tilstrækkeligt materiale foreligger.

På baggrund af undersøgelserne i 1991 konkluderer Thalund (manus), at "En sådan ordning er altså på ingen måde til nogen nytte for fuglene, da de kræver en længere tidsperiode til at kunne udnytte et område som Værnengene optimalt".

Forbud mod morgen- og dagjagt

På Skallingen er der siden 1987 praktiseret en anden ordning med henblik på at forbedre vandfuglenes muligheder for at udnytte området. Her er jagten begrænset til kun at måtte foregå om aftenen, hvor ænderne søger ind fra det tilstødende jagtfrie reservat i Ho Bugt for at natfouragere på Skallingen. Samtidig er jagtstarten udsat til 1. oktober, så der er fred i hele september, hvor det meget store indtræk af vandfugle nordfra kulminerer. Resultatet af denne ordning er, at 97% af de dagrastende ænder og gæs forsvinder fra Skallingen, når jagten begynder (Jakobsen manus).

Summary

Hunting registration on Værnengene, West Jutland, 1928-1990

Værnengene adjacent to the reserve Tipperne in the southern end of Ringkøbing Fjord has since long been

known to carry a very intensive hunting pressure. There is a close connection between this hunt and the presence of large numbers of waterfowl staging on the hunting-free reserve, and it is part of the job of the observers here to make routine observations of the hunting on the neighbouring area.

Shots heard from the reserve (by one person from one point) have been recorded during 1928-1931 and from 1972 onwards. It appears from Fig. 1 that the shooting intensity on the opening morning of the duck hunting season was about the same in the mid-1970s as during 1928-1931. Since then there has been a statistically significant increase in the shooting intensity on this morning, to between 2000 and 6000 shots counted during three hours around sunrise. This is the highest shooting intensity recorded anywhere in Denmark (Meltofte & Nielsen 1989). Since 1983 the opening morning has been postponed until 1 September when more migratory ducks have arrived, which to some extent may explain the increased shooting. On the other hand, about 10 species of waders were given full protection at the same time.

An increase of the hunting intensity during recent years is also suggested by the increasing number of parked cars along the roads of Værnengene (Fig. 2), statistically significant for the opening morning but not for maximum numbers of cars counted throughout September. The October figures are more stable. The correlation between numbers of cars and numbers of shots recorded on premier mornings of the duck hunt are also statistically significant (Fig. 3).

On average 1.76 hunters arrive in each car and a

further 10-15% arrive on foot or by bicycle. This means that up to 200 hunters may be shooting on Værnengene at the same time, and that 300-600 hunters were out at the beginning of the duck hunt in most years in the 1980s. A total of 800-1000 hunters bought a licence for hunting on Værnengene during these years.

The hunting is most intensive during September and October (Figs 4 and 5) but is, judged from the number of cars, only slightly more intensive during weekends than during the rest of the week (Fig. 6). About 200 shots per three hours are regularly counted during both the dawn and the dusk shooting in September and October, decreasing to about 100 in November and 25 in December. An estimated total of 60 000-70 000 shots are fired at Værnengene each year. The annual bag is estimated at 5000-10000 retrieved birds and a somewhat lower number of crippled and lost birds (see Meltofte 1978).

The number of shot and crippled birds found on the Tipperne reserve decreased from 100-150 to 20-60 per year when a hunting-free zone of 50-100 m was established in 1979 along the border towards the reserve. Numbers of individuals of protected species found shot or crippled have similarly declined (Fig. 7); as an average, 14% of the birds found shot or crippled are of protected species although this probably overestimates the true proportion since protected species are more likely to be recorded. A study in 1978 showed that 7.9% of the shots were fired at protected species (Meltofte 1978). The ratio of protected species shot in relation to quarry species has not changed during the study period.

In spite of the ban on the use of lead pellets in Danish Ramsar sites since 1986, 96% of the cartridges fired on Værnengene in 1986-1988 contained illegal lead shots. During the three years between 3.5 and 14.6 pellets fell per square metre and year along the fence between the Tipperne reserve and Værnengene. The accumulated density of lead pellets here is between 88 and 184 per square metre (Petersen & Meltofte 1979).

Due to the intensive hunting the number of waterfowl staying on Værnengene is highly reduced during the open season. If numbers recorded on the Tipperne reserve are taken as indicative of what would be found on the neighbouring area in the absence of hunters, the reduction amounts to 80-90% for the most intensively hunted groups of ducks, gulls and geese, and to about 50% for the largely non-hunted swans and waders (Fig. 8). Most of the waterfowl present on Værnengene during the open season stay on the large waterbody of Værnsø where hunters are only present along the shore.

Depending on the attitude adopted towards the hunting problems on Værnengene, different solutions are possible. If the aim is to restore the opportunities for waterfowl to utilise the resources of Værnengene as an important part of the SPA and Ramsar site of Ringkøbing Fjord, hunting should either be reduced a great deal or banned altogether. One possibility is to admit a maximum number of e.g. 30 hunters who are permitted to shoot from fixed posts only, and only until e.g. 10 a.m., so that they will not prevent the birds from utilising the most important feeding areas.

Since 1991 an alternative regulation has been enforced under which hunting is banned during three days each week. However, this has not perceptibly increased the number of waterfowl on Værnengene. During each hunting-free three-day period the waterfowl start to increase, whereupon a new "premier morning" scares them off again. If the shooting intensity at dusk reflects the number of waterfowl flying into Værnengene from the Tipperne reserve, the utilisation of Værnengene as a night-time feeding area also falls sharply during each hunting period.

From Skallingen in the northernmost part of the Danish Wadden Sea comes another example where local hunting regulations failed to achieve the intended goal of improving the conditions for waterfowl (Jakobsen manus). Hunting is now restricted to the hours around dusk, but this does not prevent 97% of the waterfowl from being scared off as soon as the hunting season begins.

Referencer

- Jakobsen, B. 1988: Skumringsjagten på Skallingen. Pp. 162-166 i: Meltofte, H. (red.): Naturpejlinger. – Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen.
- Jakobsen, B. manus: Jagten på Skallingen 1978-1990. – Skov- og Naturstyrelsen.
- Madsen, J. 1978: Tipperne. Årsrapport over observationer 1977. – Fredningsstyrelsen (rapport).
- Madsen, J. 1987: Status and management of goose populations in Europe, with special reference to populations resting and breeding in Denmark. – Dan. Rev. Game Biol. 12(4): 1-126.
- Madsen, J., E. Bøgebjerg, J.B. Kristensen, J. Frikke & J.P. Hounisen 1992a: Forsøgsreservat Ulfshale-Nyord: Baggrundsundersøgelser efteråret 1985 til foråret 1989. – Faglig rapport fra DMU nr 47.
- Madsen, J., J. Frikke, E. Bøgebjerg, J.B. Kristensen & J.P. Hounisen 1992b: Forsøgsreservat Nibe Bredning: Baggrundsundersøgelser efteråret 1985 til foråret 1989. – Faglig rapport fra DMU nr 46.
- Meltofte, H. 1978: Skud effektivitet ved intensiv kystfuglejagt i Danmark. En pilotundersøgelse. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 72: 217-221.
- Meltofte, H. 1982: Jagtlig forstyrrelse af svømme- og vadefugle. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 76: 21-35.
- Meltofte, H. & J. Nielsen 1989: DOFs skudtællinger 1985-1988. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 83: 11-14.
- Meltofte, H. & J. Nielsen 1991: DOFs skudtællinger 1985-1990. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 85: 104-105.
- Petersen, B.D. & H. Meltofte 1979: Forekomst af blyhagl i vestjyske vådområder samt i kråsen hos danske ænder. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 73: 257-264.
- Thalund, J. manus: Jagten på Værnengene 1991. – Skov- og Naturstyrelsen.

Antaget 24. september 1993

Hans Meltofte
Zoologisk Museum
Universitetsparken 15
2100 København Ø